

Új adatok a védett *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920) földrajzi elterjedéséhez (Microlepidoptera: Pterophoridae)

FAZEKAS IMRE

ABSTRACT: The paper is a short description of the four Hungarian and one Italian habitats of the *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920). The Europe populations have Palaearctic importance from the biogeographic and faunahistorical point of view and because of it their saving is an important natural protective duty.

Bevezetés

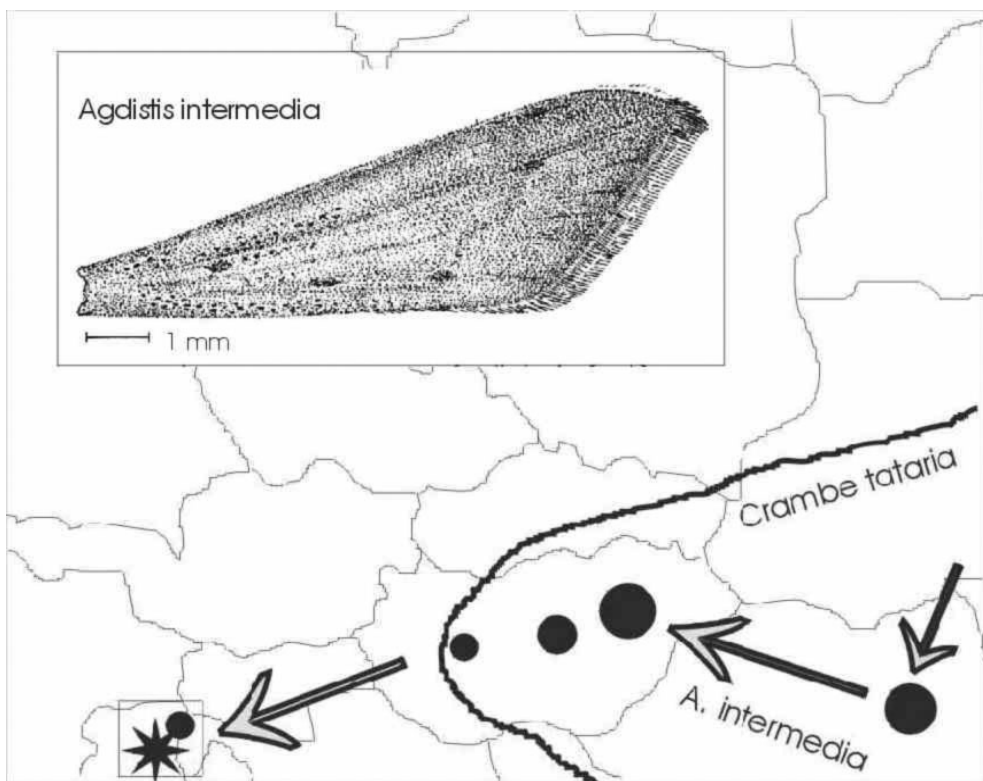
Az elmúlt évtizedben revízió alá vettem több magyar múzeumi és magán gyűjtemény *Agdistinae* anyagát (vö. FAZEKAS 2000ab, 2001, 2002). Megállapítottam, hogy a magyar moly-lepke gyűjteményekben általánosan elterjedt az a gyakorlat, hogy a tollasmolylepke fajokat csak „ránézéssel” azonosították. Részletes genitália vizsgálatokat csak nagyon ritkán vagy egyáltalán nem végeztek. Így nem meglepő, hogy a fajokat rendszeresen felcserélték. Egyértelműen bebizonyosodott, hogy a magyar *Agdistinae* fajokról kialakított 20. századi faunisztikai kép tudományos értelemben teljes átdolgozást igényel. A kutatások során kiderült, hogy a Magyarországon természetvédelmi oltalom alatt álló, ponto-kaszpi-pannon faunaelem, az *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920), a Duna vonalától nyugatra is előfordul (FAZEKAS 2000b, 2001, 2002). HUEMER (2001b) Észak-Olaszországban végzett újabb vizsgálatai szerint az *A. intermedia* nem a Kárpát-medencében éri el legnyugatibb előfordulását, mivel fragmentális populációja él a Friuli Venezia Giulia tartományban, a szlovén határ mellett lévő Gorizia-ban is. HUEMER (2001b) szerint: „The habitats are exclusively salt-marsch areas with halophytic vegetation”. A hazai növény között is találunk olyan „pontos-pannóniai” flóraelemnek tartott fajt (pl. *Crambe tataria* Sebeők), amelyet szintén kimutattak Észak-Olaszországból (PIGNATTI 1982, POLDINI 1991). Míg a tátorján a löszpusztagyepek és lösztölgyesek reliktum jellegű karakterfaja, addig az *intermedia* habitatokat csak szikeseken találjuk meg.

Az *Agdistis intermedia* új lelőhelyének felfedezésével egy időben egy – a meridionalis fajcsoporthoz (*benetti–meridionalis–intermedia–singula*) tartozó – új faj leírására HUEMER (2001a) is sor került, *Agdistis morini* Huemer, 2001 néven, a tengerparti halophil növénytársulásból. A fajcsoport minden tagja *Limonium* ssp.-én él, s a szikes területek illetve a sós tengerpartok karakterfajai, földrajzi vikáriánsok.

Eredmények

Agdistis intermedia (Caradja, 1920)

Agdistis bennettii var. *intermedia* Caradja, 1920, Dt. ent. Z. Iris, 34:88. Locus typicus: Kazahsztán, Uralszk. Synonyma: *Agdistis hungarica* Amsel, 1955, Bull. Inst. r. Sci. nat. Belg., 3 (83): 53–54. Locus typicus: Magyarország, Újszász.

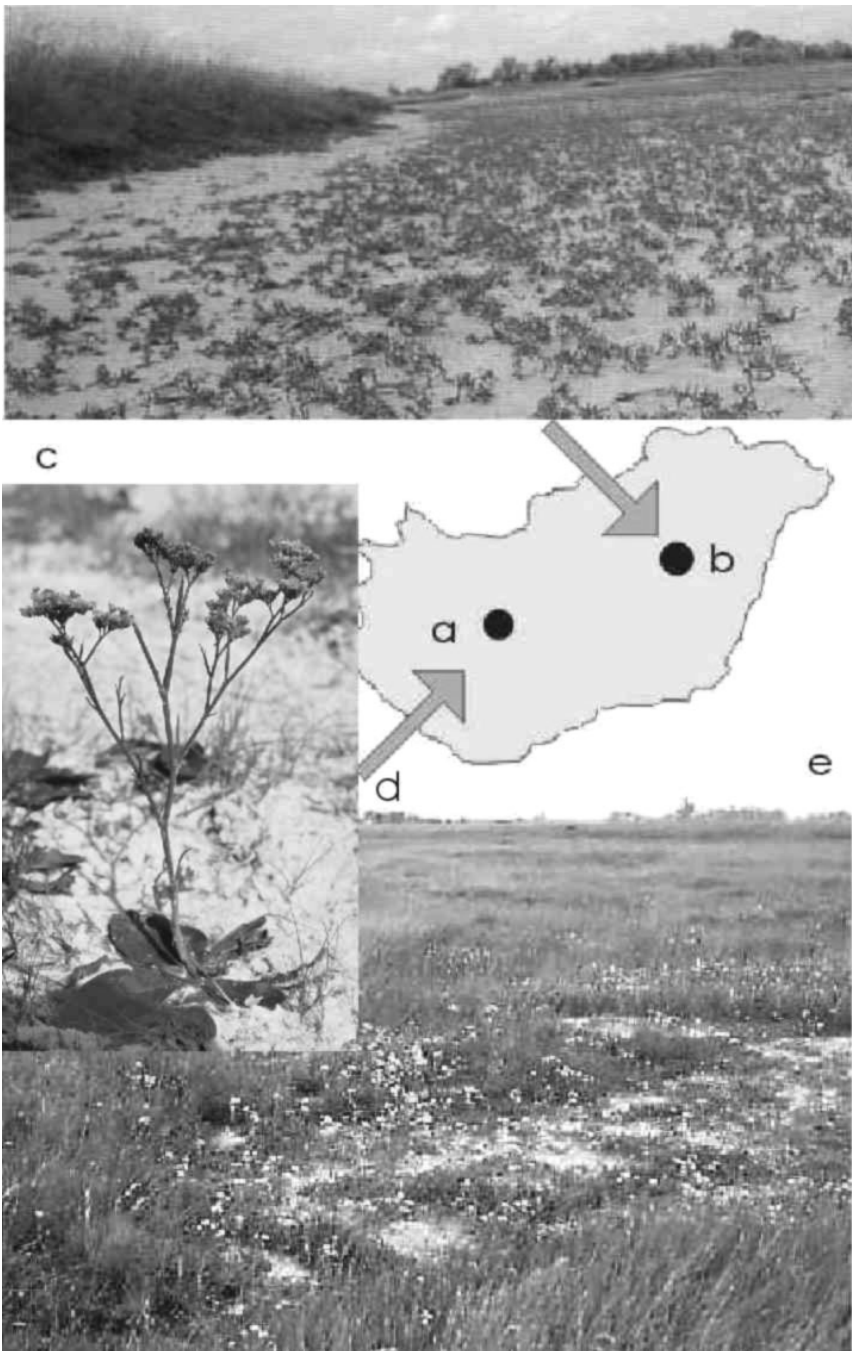

1. ábra. Az *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920) tollasmolylepke populáció fragmentumai (□), s posztglaciális kolonizációjának hipotetikus irányai (□) Európában. A hullámos fekete vonal a *Crambe tataria* (tátorján) közép-európai areavonalát, a négyzetbe zárt csillag (*) É-olaszországi izolátumát jelöli (Grafika: Fazekas).

Abb. 1. Fragmente der *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920) Federmotten Population (□), und die hypothetische Richtungen der postglacialer Kolonisation (□) in Europe. Die schwarze Wellenlinie zeigt die mitteleuropäische Areallinie der *Crambe tataria*, der Stern im Viereck (*) zeigt die norditalienische Isolationen. (Zeichnung: Fazekas).

Földrajzi elterjedés: Az *intermedia* ez idáig csak a novoszibirszi régióból, Kazahsztánból, Romániából és Magyarországról került elő. Az izolált populációkat nagy földrajzi távolságok választják el. Tipikus ponto-kaszpi-pannonia faunaelem, amely jelentős regresszióban van. Az *intermedia* az ún. meridionalis-csoport tagja, amelynek areaközpontja az euromediterrán térség, s csupán az *intermedia* lép ki a ponto-kaszpi refugium irányába. Észak-olaszországi lelőhelyének felfedezése azt bizonyítja, hogy a posztglaciális meleg korszakokban a faj areája elérte a mediterrán térséget. HUEMER (in litt.) véleménye szerint az olasz-szlovén határ menti terület faunisztikai feltárása további meglepetéseket is szolgáltathat.

Magyarországi elterjedése: Az *intermedia* első hazai lelőhelyeit, a RAPAICS által felismert Újszász-szegedi-flóraválasztó (Alföld) vonaltól keletre találták meg a XX. század elején: Újszász, Ohat, Nagyiván (FAZEKAS 2000b, GOZMÁNY 1963). A növényföldrajzi értelemben vett Duna-Tisza-közén habitatjai eddig nem ismertek. A Dunától nyugatra élő populációkat elsőként PETRICH KÁROLY fedezte fel a Mezőföldön az 1989. és 1992. évek között, Sárkeresztesen (vö. 2. ábra: a, d), de a fajt nem ismerte fel, s az *Agdistis adactyla* Hbn. taxonnal azo-

2. ábra. Az *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920) tipikus habitatjai Magyarországon: Sárkeresztes (a, e), *Limonium gmelinii* ssp. *hungaricum* (d), Nagyiván (b, c)

Abb. 2. Ungarischer Lebensraum von *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920): Sárkeresztes (a, e), *Limonium gmelinii* ssp. *hungaricum* (d), Nagyiván (b, c)

nosította. Akkor ez volt akkor az *intermedia* legnyugatibb ismert előfordulása a Palearktikumban.

Biológia: Az *intermedia* preimaginális állapota nem ismert. A valószínűsíthető tápnövény ARENBERGER (1995) és GIELIS (1996) szerint a *Limonium vulgare serotinum* (Reichen.) Gams. (= *Statice gmelina* Koch). A Kárpát-medencében ez a növény faj nem terem, így a lehetséges másik tápnövény a *Limonium gmelinii* (Willd., 1758) Ktze., 1891 ssp. *hungaricum* (Klokov, 1957) Soó, 1963; amely az ősi magyar szikes puszták jellegzetes faja.

Az eddig ismert kárpát-medencei *intermedia* habitatok (Hortobágy, Jászság, Mezőföld) a szikes puszták területére esnek. Az imágók főleg füves pusztákon, sziki legelőkön és ürmös szikes pusztákon – szolonyec és szoloncsák talajon – repülnek. Már szürkületkor megjelennek, de a lámpafény kevésbé vonzza őket, s főként a megvilágított növényeken ülnek.

Értékelés

A *Agdistis intermedia* európai tollasmolylepke-fauna egyik legkevésbé ismert, posztglaciális reliktum faja. A populációk részletes földrajzi elterjedése és habitatpreferenciája alapos kutatásokat igényel. Tovább kell vizsgálni a tápnövények körét, illetve a preimaginális állapotot. Az eddig megismert populációk nagysága, stabilitása, a habitatok kiterjedése csak részben ismert. A magyarországi és az olaszországi populációk faunatórténeti és biogeográfiai szempontból palearktikus jelentőségűek, ezért fennmaradásuk az európai természetvédelem fontos feladata.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm FARKAS Sándornak (Paks), a *Limonium gmelinii* ssp. *hungaricum* (2. ábra: d) fotóját. Köszönöm Peter HUEMER-nek (A–Innsbruck) az olaszországi faunisztikai adatokról nyújtott információit.

Neue Daten zur geografischen Verbreitung der geschützten Art *Agdistis intermedia* (Caradja, 1920) (Microlepidoptera: Pterophoridae)

IMRE FAZEKAS

ZUSAMMENFASSUNG: *Agdistis intermedia* ist eine der am wenigsten bekannten Arten der europäischen Feder-motten-Fauna. Sie ist wahrscheinlich ein postglaziales Relikt. Die Art ist bisher nur aus der Region von Novosibirsk, aus Kasachstan, aus Rumänien und Ungarn bekannt. Sie ist ein typisches pontisch-kaspisch-pan-nonisches Faunenelement, das einer starken Regression unterliegt. Bis jetzt war die westlichste Verbreitung der Art im Karpaten-Becken bekannt (ARENBERGER 1995; FAZEKAS 2000a, 2001, 2002; GIELIS 1996). Nach neuen Untersuchungen von HUEMER (2001) in Nord-Italien lebt eine isolierte Population im Gebiet von Friuli Venezia Giulia und auch beim an der slowenischen Grenze liegenden Gorizia. Man muss die genaue geogra-fische Verbreitung dieser Population noch klären. Die Klärung der Habitatpräferenz der Art benötigt ebenfalls noch detaillierte Untersuchungen. Weiterhin sollte der Kreis der Futterpflanzen und der präimaginale Stände untersucht werden. Die Größe, Stabilität und Ausdehnung der europäischen Habitate ist nicht bekannt. Die europäischen Populationen haben faunengeschichtlich und biogeografisch eine große Bedeutung im Rahmen der paläarktischen Verbreitung der Art. Daher ist Ihre Erhaltung eine wichtige Naturschutzaufgabe.

Irodalom – Literatur

- ARENBERGER, E. (1995): Pterophoridae, 1. In Amsel, Gregor & Reisser (eds): Microlepidoptera Palaearctica, 9 – G. Braun, 258 pp.
- FAZEKAS I. (2000a): Notes on the genus *Agdistis* from Asia Minor, with descriptions of two new species. – Nachrichtenblatt der bayerischen Entomologen 49 (1/2): 2–10.
- FAZEKAS I. (2000b): Magyarország Pterophoridae faunája, 1. Pterophorinae – Agdistinae (Pterophoridae Hungariae, Fasciculus 1. Pterophorinae et Agdistinae). – Folia comloensis, 8: 3–102.
- FAZEKAS I. (2001): Adatok Magyarország Pterophoridae faunájának ismeretéhez (6.). Védett tollasmolylepké fajaink (Lepidoptera: Pterophoridae). [Data to the Knowledge of Hungary's Pterophoridae fauna (№ 6). Protected Plume-Moth species (Lepidoptera: Pterophoridae)]. – Folia comloensis 10: 153–161.
- FAZEKAS I. (2002): Geschützte Pterophoriden-Arten im Karpatenbecken (Microlepidoptera: Pterophoridae). – Nachrichtenblatt der bayerischen Entomologen 51 (1/2): 14–20.
- GIELIS, C. (1996): Pterophoridae. In Microlepidoptera of Europe, Vol. 1. – Apollo Books, 222 pp.
- GOZMÁNY L. (1963): Microlepidoptera VI. – Fauna Hungariae, 65, 289 pp.
- HUEMER P. (2001a): *Agdistis morini* sp. n. a new plume moth from Friuli-Venezia Giulia (Italia) (Lepidoptera, Pterophoridae). – Gortania-Atti Museo Friulano di Storia Naturale 23: 187–196.
- HUEMER P. (2001b): New records of Lepidoptera for the fauna of Italy from the collections of the Museo Friulano di Storia Naturale, Udine (Lepidoptera). – Gortania-Atti Museo Friulano di Storia Naturale 23: 197–205.
- PIGNATTI S. (1982): Flora d'Italia I. – Egadricole, Roma, pp. 480–481.
- POLDINI, L. (1991): Itinerari botanici nel Friuli-Venezia Giulia. – Comune di Udine, Edizioni del Museo Friulano di Storia Naturale pp. 7–301.

A szerző címe – Anschrift des Verfassers:
FAZEKAS Imre
Komlói Természettudományi Gyűjtemény
Komloer Naturhistorische Sammlung
H-7300 KOMLÓ, Városház tér 1.
E-mail: imre.fazekas@freemail.hu